

Κέντρο Βυζαντινῶν, Νεοελληνικῶν καί Κυπριακῶν Σπουδῶν
Πανεπιστήμιο τῆς Γρανάδας

ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

«ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΑΤΣΟΣ»

Συγγραφέας | Φιλόσοφος | Πολιτικός

*110 χρόνια ἀπό τήν γέννησή του
(1899-2009)*

ὑπό τήν αἰγίδα
τοῦ Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας

*

Μέ τήν ὑποστήριξη
τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν
τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
τοῦ Παντείου Πανεπιστημίου
τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐταιρείας Νεοελληνικῶν Σπουδῶν
τῆς Ἐταιρείας Φίλων Κωνσταντίνου Τοάτσου

Ἀθήνα, 6-8 Νοεμβρίου 2009

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΑΤΣΟΣ:
Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ | Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ, | Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ
Ἀθήνα, 6-8 Νοεμβρίου 2009

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 6-11-2009

17.00 Ἕναρξη - χαιρετισμοί

Α' Συνεδρία - Ὀλομέλεια
Αἴθουσα Παλαιᾶς Βουλῆς

Προεδρεύει: Πάνος Α. Λιγομενίδης, Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

18.00 ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, Κωνσταντῖνος (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν)
Κωνσταντῖνος Τσάτσος

18.30 ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Κωνσταντῖνος (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν /
Ἰδρυμα Κ. Καραμανλῆ)
Ὁ Κ. Τσάτσος καί ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν

19.00 ΠΕΝΤΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΑΛΛΑ, Τερέζα (Α.Π.Θ. / ἀντ. μέλος
Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν)
Ὁ πλατωνισμός τοῦ Κ. Τσάτσου

19.30 Διάλειμμα

Β΄ Συνεδρία - Όλομέλεια

Αΐθουσα Παλαιᾶς Βουλῆς

Προεδρεύει: Μόσχος Μορφακίδης, Πανεπιστήμιο Γρανάδας

20.00 ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ, Γιάννης

(Έθνικό και Καποδιστριακό Παν/μιο Ἀθηνῶν)

*Κ. Τσάτσος- Ὁ δοκιμογράφος και θεωρητικός
τῆς λογοτεχνίας*

20.15 ΧΑΡΑΛΑΜΠΑΚΗΣ, Χριστόφορος (Έθνικό και

Καποδιστριακό Παν/μιο Ἀθηνῶν)

Ἡ γλώσσα τοῦ Κ. Τσάτσου

20.30 ΚΑΡΑΣΗΣ, Μαριάνος Δ. (Α.Π.Θ. / ἀντ. μέλος

Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν)

Τό σύστημα φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου τοῦ Κ. Τσάτσου.

Συνοπτική παρουσίαση

20.45 Συζήτηση

ΣΑΒΒΑΤΟ 7-11-2009

Γ' Συνεδρία

Αΐθουσα Παλαιᾶς Βουλῆς

Προεδρεύει: Γιάννης Παπακώστας

- 09.00 ΜΟΣΧΟΥ, Βασιλική (ὑπ. Δρ. Νεοελληνικῆς Φιλολογίας)
Λογική καί εὐαισθησία: ὁ πολιτικός καί φιλόσοφος
Κ. Τσάτσος ὡς ποιητής
- 09.15 ΚΟΚΟΡΗΣ, Δημήτρης (Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσ/νίκης)
Ὁ Κ. Τσάτσος ὡς κριτικός τῆς ποίησης
τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ
- 09.30 ΤΣΟΥΠΡΟΥ, Σταυρούλα (Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου)
Ἡ πνευματικὴ μορφὴ τοῦ Κ. Τσάτσου ὅπως προκύπτει
ἀπὸ τίς δοκιμακῆς καί ἡμερολογιακῆς καταθέσεις τῶν
Ὁ. Ἐλύτη καί Γ. Θεοδοκᾶ καί ἡ μέσω αὐτῶν
ἔνταξή του στή «Γενιά τοῦ '30»
- 09.45 ΓΚΑΤΖΙΟΥΦΑ, Παρασκευή (Πανεπιστήμιο Γρανάδας)
«Τὰ φάρμακα ψυχῆς» τοῦ Κ. Τσάτσου: Ἡ βιβλιοθήκη του
- 10.00 Συζήτηση**

Δ΄ Συνεδρία

Αΐθουσα Άκαδημίας Άθηνων

Προεδρεύει: Κωνσταντίνος Σβολόπουλος

09.00 ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ, Γιώργος (Πάντειο Πανεπιστήμιο)

Ή έννοια καί ό σκοπός τής πολιτικῆς στόν

Κωνσταντίνο Τσάτσο

09.15 ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ, Άνδρέας (Άριστοτέλειο Πανεπιστήμιο
Θεσ/νίκης)

Έλληνοκεντρικός άντι-ολοκληρωτισμός

09.30 ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Διονύσης (Πάντειο Πανεπιστήμιο)

Πολιτεία καί Πολιτική: ή ήθική αξιόλογηση τής

Πολιτικῆς, άποστολή καί ουσία τής Πολιτείας

09.45 ΞΟΥΡΑ, Άθηνά (ύποψ. Δρ.)

Τό όραμα για μία ιδεατή Ύπερπολιτεία στό έργο

του Κ. Τσάτσο

10.00 Συζήτηση

10.15 Διάλειμμα

Ε΄ Συνεδρία

Αΐθουσα Παλαιάς Βουλῆς

Προεδρεύει: Τερέζα Πεντζοπούλου-Βαλαλά

10.30 ΑΛΙΠΡΑΝΤΗΣ, Νικήτας (Παν/μιο Στρασβούργου / Δ.Π.Θ.)

Hans Kelsen καί Κ. Τσάτσο

10.45 ΝΟΥΤΣΟΣ, Παναγιώτης (Πανεπιστήμιο Ίωαννίνων)

«Άρχεϊον φιλοσοφίας καί θεωρίας τών έπιστημών»:

*Ἡ πολιτική τοῦ συλλογικοῦ αὐτοῦ ἐγχειρήματος
καί ὁ Κ. Τσάτσος*

- 11.00 ΑΓΓΕΛΗΣ, Δημήτρης (Δρ. Φιλοσοφίας)
Αἰσθητικές ἀντιλήψεις τοῦ Κ. Τσάτσου
- 11.15 ΜΠΟΓΙΑΤΖΗΣ, Βασίλειος (ὑποψ. Δρ. ΕΚΠΑ)
*Ἰδεολογία τῆς Ἐπιστήμης καί οἰκειοποιήσεις τῆς
Τεχνολογίας: ἡ σύγκρουση τοῦ «Ἀρχείου Φιλοσοφίας»
μέ τόν Δ. Γληνό στόν ἐλληνικό Μεσοπόλεμο*
- 11.30 ΤΣΙΑΝΤΗΣ, Γεώργιος (Δρ. Φιλοσοφίας, διδάσκων στό ΕΑΠ)
*Ἔννοια καί ἀποστολή τῆς φιλοσοφίας
κατά τόν Κ. Τσάτσο*

11.45 Συζήτηση

ΣΤ' Συνεδρία:

Αἴθουσα Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Προεδρεύει: Χριστόφορος Χαρολαμπάκης

- 10.30 ΤΣΙΑΝΙΚΑΣ, Μιχάλης (Πανεπιστήμιο Φλίντερς-Ἀδελαΐδα)
Σεφέρης - Τσάτσος: Ὁ «νοῦς», ὁ «λόγος» καί τό ποίημα
- 10.45 ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Ἀντώνης (Πανεπιστήμιο Σίδνεϋ)
Ἐπανεξετάζοντας τόν «Διάλογο» Σεφέρη - Τσάτσου
- 11.00 AMRO RODRÍGUEZ, Sadi (ὑποψ. Δρ.)
*Ὁ νοηματικός εἰρμός τῶν Διαλόγων σέ μοναστήρι
ὡς κλειδί τῆς σκέψης τοῦ Κ. Τσάτσου*
- 11.15 ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, Ἀλέξανδρος (Δρ. Κοινωνιολογίας τῆς
Θρησκείας)
*Διάλογοι σέ μοναστήρι: Ἀναζητώντας τόν ἄνθρωπο καί
τόν Θεό στό ἔργο τοῦ Κ. Τσάτσου*

- 11.30 ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ, Βασιλική Π. (ύποψ. Δρ.)
Ὁ ἰδεατός περιηγητής τοῦ Κωνσταντίνου Τσάτσου:
Διάλογοι σέ Μοναστήρι

11.45 Συζήτηση

12.00 Διάλειμμα

Z' Συνεδρία

Αἴθουσα Παλαιᾶς Βουλῆς

Προεδρεύει: Γιώργος Κοντογιώργης

- 12.30 ΑΡΑΜΠΑΤΖΗ, Χριστίνα (Δρ. Ἱστορίας)
Ἡ πρόωγη πολιτική δράση τοῦ Κ. Τσάτσου:
Ἀπό τή Συνθήκη Εἰρήνης στό Παρίσι, στή Δικτατορία
τοῦ Μεταξᾶ καί στήν Ἐθνική Ἀντίσταση
- 12.45 ΚΟΥΜΑΣ, Μανόλης (Δρ. Παν/μίου Ἀθηνῶν)
Ὁ Κ. Τσάτσος καί τό πολιτειακό ζήτημα, 1935-1946
- 13.00 ΚΟΥΡΚΟΥΒΕΛΑΣ, Λυκοῦργος (ύποψ. Δρ.)
Ἡ Διεθνῆς Κοινωνία στήν σκέψη τοῦ Κωνσταντίνου Τσάτσου
- 13.15 ΖΑΝΝΗ, Δούκαινα (Δρ. Ἀρχαίας Ἱστορίας)
Ποιός πρέπει νά εἶναι κατά τόν Κ. Τσάτσο ὁ πολιτικός
- 13.30 Συζήτηση**

Η Συνεδρία

Αΐθουσα Ακαδημίας Αθηνών

Προεδρεύει: Λίνος Μπενάκης

- 12.30 ΓΛΥΚΟΦΡΥΔΗ-Λεοντίνη, Άθασασία (Έθνικό καί Καποδιστριακό Παν/μο Άθηνών)
Έθνικόι χαρακτήρες καί ιστορική αποστολή τοῦ έλλητισμοῦ στό έργο τοῦ Κ. Τσάτσου
- 12.45 ΛΑΔΟΓΙΑΝΝΗ, Γεωργία (Πανεπιστήμιο Ίωαννίνων)
Φιλοσοφία vs τέχνη στήν κριτική τοῦ μεσοπολέμου. Ό Κ. Τσάτσος καί ή ύπεράσπιση τοῦ «νοήματος»
- 13.00 ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Δῶρα (Πανεπιστήμιο Κρήτης)
Άτομο-Πολιτεία-Ηγέτης: Η πολιτική φιλοσοφία τοῦ Κ. Τσάτσου
- 13.15 ΠΑΠΠΑΣ, Παναγιώτης (ύπ. Διδάκτωρ ΑΠΘ)
Η πολιτική φιλοσοφία τής εκπαίδευσης στήν σκέψη τοῦ Κ. Τσάτσου
- 13.30 ΞΗΡΟΓΙΑΝΝΗ, Παναγιώτα (Δρ. Φίλος., Σχολή Ίκάρων)
Η αποστολή τοῦ αξιωματικοῦ στόν Κ. Τσάτσο
- 13.45 Συζήτηση**

Θ' Συνεδρία

Αΐθουσα Παλαιάς Βουλής

Προεδρεύει: Ίσμήνη Κριάρη

- 17.30 ΦΙΛΑΝΔΡΟΣ, Ίωάννης (ύπ. Δρ. Ίστορίας)
*΄Ο Κ. Τσάτσος στόν Δημόσιο Βίο, 1956-1967:
΄Ενταξη στήν ΕΡΕ καί Πολιτική Δράση*
- 17.45 ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, Ευάγγελος (ύπ. Δρ. ΕΚΠΑ)
*΄Επιρροές καί άγωνίες: Κ. Τσάτσος καί Κ. Καραμανλής,
1963-1974*
- 18.00 ΒΟΓΛΗ, ΄Ελπίδα (Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης)
*Τό νά είσαι ΄Ελλην ...: Τό έθνος καί ή έλληνική
διασπορά στόν πολιτικό λόγο του Τσάτσου*
- 18.15 ΝΑΞΙΔΟΥ, ΄Ελεονώρα (Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης)
*΄Ο Κ. Τσάτσος καί οί ήγέτες τών Βαλκανίων:
ή εικόνα του ΄Αλλου μέσα από τό έργο του*

18.30 Συζήτηση

Γ' Συνεδρία

Αΐθουσα Ακαδημίας Αθηνών

Προεδρεύει: Ίωάννης Ταϊφάκος

- 17.30 ΞΑΝΘΑΚΗ-ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ, Γεωργία (Πανεπιστήμιο
Πελοποννήσου)
*΄Ο Κ. Τσάτσος για τή γλώσσα καί τόν έλληνοκεντρικό
άνθρωπισμό*
- 17.45 GARCÍA AMOROS, Maïla (Πανεπιστήμιο Γρανάδας)
΄Η παιδεία στό έργο του Κ. Τσάτσου

18.00 ΚΑΛΟΣΠΥΡΟΣ, Α. Ε. Νικόλαος (Έπισκέπτης Καθηγητής
Πανεπιστημίου Άθηνων)

«Μέ λυρικόν ιδεοκρατικό στοχασμό»:

Ό Κ. Τσάτσος καί ή συμβολή του στον δοκιμακό λόγο

18.15 ΑΓΓΕΛΟΥ, Άθανάσιος (Πανεπιστήμιο Ίωαννίνων)

Ό μονήρης σκέψη καί οί Διάλογοι σέ Μοναστήρι

18.30 Συζήτηση

18.45 Διάλειμμα

ΙΑ΄ Συνεδρία

Αΐθουσα Παλαιās Βουλής

Προεδρεύει: Παναγιώτης Νοῦτσος

19.00 ΚΟΥΤΣΟΥΚΗΣ, Κλεομένης (Πάντειο Πανεπιστήμιο)

Ό Μεγάλη Άπογοήτευση: Πικρές στιγμές του

Κ. Τσάτσου από τήν ανάμιξη του στην πολιτική

19.15 ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, Χρήστος (ύπ. Δρ. Σύγχρονης Ίστορίας)

Ό Κ. Τσάτσος καί ή πολιτική κρίση τής δεκαετίας του 1960

19.30 ΚΡΙΑΡΗ, Ίσμήνη (Πάντειο Πανεπιστήμιο)

Ό συμβολή του Κ. Τσάτσου σέ καιρίες διατάξεις του

Συντάγματος του 1975

19.45 ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, Χρήστος (ύπ. Δρ., "Ίδρυμα Καραμανλῆ)

Ό Κωνσταντῖνος Τσάτσος καί οί προοπτικές

ανάπτυξης τής Έλλάδας. Ό περίπτωση του τουρισμοῦ

20.00 Συζήτηση

ΙΒ' Συνεδρία

Αΐθουσα Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Προεδρεύει: Κώστας Ἀνδρουλιδάκης

19.00 ΤΑΪΦΑΚΟΣ, Ἰωάννης (Πανεπιστήμιο Κύπρου)

Ὁ Κ. Τσάτσος καί οἱ Ρωμαῖοι Κλασικοί

19.15 ΡΟCΙ ἸΑ, Andrés (Πανεπιστήμιο Γρανάδας)

Κ. Τσάτσος, ἕνας σύγχρονος κλασικός οὐμανιστής

19.30 ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΗ, Κωνσταντῆ (ΕΚΠΑ)

Φεστιβάλ Ἀθηνῶν καί Ἐπιδαύρον: Ἡ παρέμβαση τοῦ

Κ. Τσάτσου.

19.45 ΚΑΡΑΜΟΥΖΗΣ, Πολύκαρπος (Πανεπιστήμιο Αἰγαίου)

Ἡ πολιτική λειτουργία τῆς θρησκείας στήν σκέψη

τοῦ Κ. Τσάτσου

20.00 ΣΠΥΡΑΛΑΤΟΣ, Ἰωάννης (Θεολόγος-Φιλολόγος)

Ἡ φιλοσοφία τῆς θρησκείας στόν στοχασμό τοῦ Κ. Τσάτσου

20.15 Συζήτηση

ΚΥΡΙΑΚΗ 8-11-2009

ΙΓ' Συνεδρία

Αΐθουσα Παλαιᾶς Βουλῆς

Προεδρεύει: Ἀθανασία Γλυκοφρύδη-Λεοντσίνη

10.00 ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Γεωργία (Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων)

Ὁ Κ. Τσάτσος καί ὁ νεοκαντιανισμός

10.15 ΠΑΡΟΥΣΗΣ, Μ. (Πανεπιστήμιο Πατρῶν)

Ὁ Κ. Τσάτσος ὡς κριτικός τοῦ Στάμλερ καί τοῦ Κέλσεν

10.30 ΑΝΔΡΟΥΛΙΔΑΚΗΣ, Κώστας (Πανεπιστήμιο Κρήτης)

Λόγος, ἐλευθερία καί παιδεία. Τά θεμέλια τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τοῦ Κ. Τσάτσου

10.45 ΔΕΛΗΓΙΩΡΓΗ, Ἀλεξάνδρα (Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

Θεσ/νίκης)

Ἔθνος καί ἐθνική συνείδηση στόν δημόσιο λόγο τοῦ Κ. Τσάτσου

11.00 Συζήτηση

11.15 Διάλειμμα

ΙΔ' Συνεδρία

Αΐθουσα Παλαιᾶς Βουλῆς

Προεδρεύει: Γεωργία Ξανθάκη-Καραμάνου

11.30 ΝΑΣΤΟΥ, Μαρία (Φιλῶλογος)

*Κωνσταντῖνος Τσάτσος, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας:
ἔργα καί λόγοι*

11.45 ΚΛΑΨΗΣ, Ἀντώνης (Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου)

*‘Ο Κ. Τσάτσος ως Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας μέσα
ἀπό τόν φακό τῶν κινηματογραφικῶν Ἐπικαίρων*

12.00 ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Εὐάνθης (Ἐθνικό καί Καποδιστριακό
Παν/μιο Ἀθηνῶν)

*Κόσμοι τῶν ἰδεῶν, ὀρίζοντες τῆς πράξης: Ο Κ. Τσάτσος καί
τό ἑλληνικό πολιτικό σύστημα, 1942-1980*

12.15 ΧΑΝΟΣ, Ἀντώνιος (Πάντειο Πανεπιστήμιο)

*Τελεολογική ἐρμηνεία τῶν νομικῶν διατάξεων καί
τελεολογικό σύστημα τοῦ δικαίου*

12.30 ΒΛΑΧΟΣ, Κωνσταντῖνος Γ. (Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο
Θεσ/νίκης)

*Ἡ τελεολογική μέθοδος ἐρμηνείας τῶν κλασικῶν ρωμαίων
νομομαθῶν*

12.45 Συζήτηση

13.00 ΜΠΕΝΑΚΗΣ, Λῆνος: *‘Ο Κ. Τσάτσος καί ἡ Εὐρώπη
Ἀπολογισμός τοῦ συνεδρίου*

Βιβλία τοῦ Κωνσταντίνου Τσάτσου

- Der Begriff des positiven Rechts*, 1928
Τό πρόβλημα τῆς ἐξηγητικῆς τοῦ δικαίου, 1932
Ἡ κοινωνική φιλοσοφία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, 1938
Τό πρόβλημα τῶν πηγῶν τοῦ δικαίου, 1941
Παλαμᾶς, 1943
Εἰσαγωγή στήν ἐπιστήμη τοῦ δικαίου, 1945
Ἑλληνική πορεία, 1952
Στίς ρίζες τῆς ἀμερικανικῆς δημοκρατίας, 1955
Μελέται φιλοσοφίας τοῦ δικαίου, 1960
Δοκίμα αἰσθητικῆς καί παιδείας, 1960
Αἰσθητικά δοκίμα, 1961
Πολιτική. Θεωρία πολιτικῆς δεοντολογίας, 1965
Ἀφορισμοί καί διαλογισμοί (πρώτη σειρά), 1965
Ἀφορισμοί καί διαλογισμοί (δευτέρα σειρά), 1968
Κικέρων, 1968
Ἀφορισμοί καί διαλογισμοί (τρίτη σειρά), 1969
Δημοσθένης, 1971
Ἀφορισμοί καί διαλογισμοί (τέταρτη σειρά), 1972
Τά ποιήματα 1927-1972, 1973
Διάλογοι σέ μοναστήρι, 1974
Ἕνας διάλογος γιά τήν ποίηση (Γ. Σεφέρης-Κ. Τσάτσος), 1975
Αἰσθητικά μελετήματα, 1977
Ἑλλάς καί Εὐρώπη, 1977
Θεωρία τῆς τέχνης, 1978
Δημοκρατία καί Εὐρώπη
Ποιήματα ἄλλων καιρῶν καί ἄλλων τόπων, 1980
Ὁ ἄγνωστος Καραμανλῆς, 1984
Κάτουλος Ὁράτιος Βιογύλιος Προπέρτιος, 1986
Παδεία καί γλώσσα, 1986
Ὁ σύγχρονος κόσμος, 1987
Ἡ ζωή σέ ἀπόσταση, 1988
Πρὶν ἀπό τό ξεκίνημα, 1988
Ἀποχαιρετισμός, 1988
Προεδρικά κείμενα, 1990
Ἡ μυστική συνέντευξη, 1997
Λογοδοσία μιάς ζωῆς (τόμοι 2), 2000
Μελέται φιλοσοφίας τοῦ δικαίου (τόμοι 3), 2008
- *
- Μέ τό ψευδώνυμο Ἡβος Δελφός
Ἡ τριλογία τῆς ψυχῆς μου, 1923
Ποιήματα, 1923
Οἱ δύο κόσμοι. Γύρω ἀπό μία διαθήκη, 1924.

